

Климчик О. М.
канд. с.-г. наук, доцент кафедри екологічної безпеки
та економіки природокористування
Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Прогресуюче забруднення навколишнього природного середовища висуває нові вимоги до системи пріоритетів економічного зростання, змушує суспільство замислитися про майбутнє людської цивілізації та місце його у ньому. Передумовою збереження і гармонізації природного середовища є ефективна екологічна політика, без чого неможливе покращення якості життя населення.

Важлива роль у розробці та реалізації пріоритетів економічного зростання і природокористування належить розвитку громадянського суспільства. Репрезентуючи інтереси різних прошарків населення, громадянське суспільство виступає гармонічною складовою суспільно-політичного середовища. При цьому варто зазначити, що сильна соціальна політика, високий рівень видатків на освіту і охорону здоров'я створюють передумови, необхідні для соціальної стабільності. З іншого боку, вкрай важливою у контексті забезпечення якості життя населення є можливість вільного висловлювання людиною власних політичних уподобань, своєї громадянської позиції.

Значною мірою параметри якості життя населення визначаються характером взаємодії особистості з довколишнім соціальним середовищем. Тому в процесі розробки заходів, спрямованих на покращення якості життя, важливим є визначення сутності соціального середовища, а також закономірностей і факторів його формування. Під поняттям «соціальне середовище» мається на увазі переважно соціальна інфраструктура: система освіти і професійної підготовки, система охорони здоров'я, громадський транспорт, сфера культури, безпека проживання, умови проживання тощо.

При формуванні системи індикаторів якості життя виділяють три блоки (стан, поточна ситуація, суб'єктивна оцінка) і чотири середовища (природне, соціальне, економічне, суспільно-політичне). При цьому останні три середовища мають свої субсередовища. Блоки, середовища (субсередовища) та їх структурні елементи наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Національна система індикаторів якості життя населення в Україні*

Середовища (субсередовища)	Якість життя		
	Блоки		
	Об'єктивна оцінка		Суб'єктивна оцінка
стан	поточна ситуація		
<i>Природне середовище</i>			
Екологія	Природне середовище	Екологічна ситуація	Оцінка екологічної ситуації
<i>Соціальне середовище</i>			
Здоров'я	Система охорони здоров'я	Здоров'я населення	Оцінка системи охорони здоров'я і власного здоров'я
Освіта	Система освіти	Освіта населення	Оцінка системи освіти і власної освіти
Безпека	Криміногенне середовище	Криміногенна ситуація	Оцінка особистої безпеки
Культура, мистецтво, відпочинок	Сфера культури, мистецтва, туризму	Активність населення у сфері культури, мистецтва, туризму	Ставлення до культури, мистецтва, туризму
Житло	Ринок житла	Житлові умови	Оцінка благоустрою і умов проживання
Транспорт	Транспортна інфраструктура	Безпека на транспорті	Оцінка роботи транспорту
<i>Економічне середовище</i>			
Економіка	Стан економіки	Добробут	Оцінка матеріального становища
Зайнятість	Ринок праці	Зайнятість та умови праці	Оцінка ситуації з зайнятості
<i>Суспільно-політичне середовище</i>			
Громадянська активність	Розвиток громадянського суспільства	Суспільно-політична ситуація	Оцінка суспільно-політичної ситуації
Суспільне середовище	Стан суспільного середовища	Соціальне уособлення	Соціальне самопочуття

*за матеріалами «Аналітичної доповіді «Вимірювання якості життя в Україні» (2013 р.).

При цьому кожний структурний елемент складається з низки показників. До цих показників можна віднести стан навколишнього середовища, умови праці, її інтенсивність, тривалість робочого дня, величину заробітку, забезпечення продуктами харчування, одягом, житлом, санітарний стан території, рівень розвитку охорони здоров'я тощо.

Якість життя є комплексним поняттям, яке враховує різноманітні аспекти людського життя. З точки зору оцінювання, якість життя є багатомірною величиною. Тому, з метою забезпечення адекватної оцінки, її слід будувати на основі національної матриці індикаторів. Кожен індикатор може бути розглянутий з двох боків:

- за джерелом отримання (об'єктивний – суб'єктивний).
- як характеристика певного середовища життєдіяльності.

Зусилля для забезпечення відповідного рівня якості життя населення (чи конкретної особи) спрямовуються з двох боків: по-перше, це діяльність держави для забезпечення гідного рівня якості життя населення, і, по-друге, це зусилля самих громадян. При цьому поділ на ці два джерела забезпечення якості життя є доволі умовним. З одного боку діяльність держави обмежується можливостями (у першу чергу фінансовими), які обумовлені як станом економіки, так і певним станом населення, характеристиками якого в цьому сенсі є статево-вікова структура (співвідношення населення працездатного і непрацездатного віку), поведінка на ринку праці (економічна активність, нелегальна зайнятість) тощо. З іншого боку, суспільно-економічна активність населення значною мірою обумовлена тими «правилами гри», за якими пропонує «грати» держава. У будь-якому разі, якість життя забезпечується цими двома складовими: державою і населенням. При цьому слід брати до уваги, що ефективність зусиль держави менша, ніж самого населення: економічне зростання, збільшення фінансування певних програм не завжди є ефективним і призводить до зростання якості життя, у той час, як зростання доходів населення практично завжди трансформується у підвищення якості життя. Крім того, у кожній особі існує своє уявлення про якість життя і можливості її забезпечення у конкретних умовах існування. В основному це уявлення і обумовлює поведінку людини щодо підвищення якості свого життя.

Саме тому у національній системі індикаторів (системи показників) якості життя виокремлюють три блоки показників.

Показники першого блоку кількісно описують зовнішнє середовище, характеризують досягнутий стан, в якому відбувається життя людини і здійснюється оцінка якості життя.

Показники другого блоку забезпечують характеристику поточного стану якості життя. При цьому слід враховувати, що поточний стан формується як результат спільного впливу держави і населення.

Третій блок показників відбиває суб'єктивну оцінку стану якості життя самим населенням. Суб'єктивна оцінка характеризує якість життя в окремих сферах з точки зору індивідуума, зокрема як саме він сприймає доступність різних ресурсів, а також можливість їх використання.

Високого рівня якості життя можна досягти лише при оптимальному балансі компонентів усіх трьох вказаних блоків (стан, поточна ситуація і самооцінка). У цьому випадку доступність чинників якості життя може трансформуватися у високу статусність і високу самооцінку досягнутого статусу. Можливі дисбаланси у трьох компонентах вказують на проблеми з досягненням високої якості життя. Поєднання об'єктивних і суб'єктивних оцінок може дати чотири можливі варіанти розвитку подій – благополуччя, адаптацію, дисонанс і відторгнення (табл..2).

Таблиця 5.2

Параметри стану якості життя населення*

Суб'єктивна	Об'єктивна ситуація	
Оцінка	Добре	Погано
Добре	Благополуччя	Адаптація Пристосування до існуючих умов
Погано	Дисонанс Невідповідність очікуваної і отриманої якості життя	Відторгнення

*за матеріалами «Аналітичної доповіді «Вимірювання якості життя в Україні» (2013 р.).

Благополуччя є результатом збігу позитивної оцінки об'єктивної і суб'єктивної картини. У разі негативних оцінок створюється ситуація відторгнення. Іншим поширеним випадком є ситуація адаптації, коли об'єктивно погані умови сприймаються суб'єктивно, як добрі, тобто індивідуум адаптується до умов. У протилежній ситуації – об'єктивно хороша ситуація суб'єктивно сприймається як погана, – виникає дисонанс, тобто невідповідність очікуваної і отриманої якості життя.

Для створення системи оцінювання якості життя населення здійснюється моніторинг якості життя для прийняття управлінських рішень на національному рівні.

КЛИМЧИК Ольга Миколаївна; доцент; доцент кафедри екологічної безпеки та економіки природокористування, Житомирський національний агроєкологічний університет; наукові інтереси – проблеми використання, охорони і управління водними ресурсами регіону; соціально-екологічні аспекти міських систем.

Телефон: 0674404620, e-mail: Olga-su@ukr.net